

DOI: 10.18559/SOEP.2017.2.6

Anna H. Jankowiak

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu, Wydział Nauk Ekonomicznych, Katedra Międzynarodowych Stosunków Gospodarczych
anna.jankowiak@ue.wroc.pl

**REGIONALNE SIECI PRODUKCJI
KORPORACJI TRANSNARODOWYCH
W REGIONIE AZJI I PACYFIKU**

Streszczenie: Region Azji i Pacyfiku charakteryzuje się wysokim stopniem atrakcyjności inwestycyjnej i stanowi konkurencyjne miejsce lokalizacji dla wielu światowych korporacji transnarodowych. W związku z utworzeniem silnych sieci produkcji w regionie, niskimi kosztami transportu oraz ułatwieniami celnymi w Azji i Pacyfiku, w tym w szczególności w grupie ASEAN, produkcja opiera się na komponentach wyprodukowanych lokalnie. Koszt produkcji i transportu poszczególnych elementów niezbędnych np. w przemyśle motoryzacyjnym czy IT, jest najważniejszy w procesie podejmowania decyzji o rozłożeniu łańcucha produkcji na poszczególne kraje. Silne więzi gospodarcze oraz zachodzące procesy integracyjne w skali regionalnej są istotne dla regionu, a dostęp do rynku globalnego właśnie poprzez korporacje transnarodowe oraz sieci biznesowe i produkcyjne jest niezbędny dla dalszego rozwoju ekonomicznego regionu. Celem artykułu jest identyfikacja modeli sieci produkcyjnych tworzonych przez korporacje transnarodowe w regionie Azji i Pacyfiku. Analizie szczegółowej poddane zostaną sieci produkcyjne funkcjonujące w regionie i w grupie państw ASEAN, które stają się znaczącym centrum produkcyjnym. Artykuł powstał za pomocą metody opisowej oraz na podstawie analizy i porównania źródeł wtórnych, dotyczących przede wszystkim modeli sieci produkcyjnych, które są stosowane przez korporacje działające w krajach azjatyckich. Analizie poddano dostępną literaturę polską oraz zagraniczną omawiającą tematy związane z atrakcyjnością rynkową i inwestycyjną poszczególnych państw z regionu Azji i Pacyfiku w kontekście tworzenia sieci produkcyjnych na tych rynkach. W artykule podjęto próbę nakreślenia atrakcyjności inwestycyjnej badanego regionu w kontekście lokowania inwestycji zagranicznych przez korporacje działające w sieciach produkcyjnych, co może stanowić bezpośrednią

implikację dla praktyki gospodarczej. Artykuł jest głosem w dyskusji naukowej dotyczącej modeli sieci produkcyjnych funkcjonujących w różnych gospodarkach narodowych i regionach świata.

Słowa kluczowe: regionalne sieci przedsiębiorstw, korporacje transnarodowe, region Azji i Pacyfiku, ASEAN.

Klasyfikacja JEL: F15, F23, L14.

TRANSNATIONAL CORPORATIONS AND REGIONAL PRODUCTION NETWORKS IN ASIA AND THE PACIFIC REGION

Abstract: The Asia Pacific region is characterized by a high degree of investment attractiveness and a competitive location for many global transnational corporations. Production is based on components produced locally as a result of the establishment of strong production networks in the region, the low cost of transport and customs facilitation in the Asia Pacific region, in particular in the group of ASEAN. The cost of production and the transportation of individual components needed, e.g. in the automotive industry or IT is crucial in the decision making process of the unfolding chain of production by a country. Strong economic ties and integration processes taking place on a regional scale are crucial for the region and access to the global market through transnational corporations and production networks is necessary for the further economic development of the region. The aim of the article is to identify models of production networks created by transnational corporations in the Asia Pacific region. Production networks operating in the region and in the ASEAN group of countries, which are becoming an important production center, will be subject to a detailed analysis. This article is based on a descriptive method and the analysis and comparison of secondary sources mainly related to the production networks created by corporations in Asian countries. The analysis covered the available Polish and foreign literature dealing with topics related to the investment attractiveness of the market and the individual countries of the Asia and Pacific region in the context of production network formation. The article attempts to outline the investment attractiveness of the studied region in the context of foreign investment made by corporations operating in production networks, which can be a direct implication for economic practice. The article is a voice in the debate on scientific models of production networks operating in different national economies and regions of the world.

Keywords: regional production networks, transnational corporations, Asia and Pacific region, ASEAN.

Wstęp

W globalnej gospodarce powszechnym zjawiskiem jest dokonywanie bezpośrednich inwestycji zagranicznych w kraju przyjmującym, który oferuje konkurencyjne warunki do produkcji lub świadczenia usług. Kraje, takie jak Chiny czy Japonia, transferują ogromne strumienie kapitału za granicę i jednocześnie przyciągają inwestorów zagranicznych do swoich gospodarek. W 2014 roku Chiny po raz pierwszy wysłały poza swoje granice więcej kapitału, niż napłynęło do nich z zewnątrz. Strategia *going global* przynosi efekty w postaci większej liczby inwestycji chińskich na świecie. Rynkiem docelowym dla większości inwestorów chińskich jest region Azji i Pacyfiku, gdzie w 2013 roku trafiło ponad 68% wszystkich chińskich FDI [Bruegel 2015]. Chiny, umacniając swoją pozycję w Azji, tworzą dobrą bazę do dalszej ekspansji na rynek światowy. Podobnie aktywna w badanym regionie jest Japonia. W latach 2009–2013 odnotować można ponad 96-procentowy wzrost wartości japońskich inwestycji w krajach azjatyckich, a w samym tylko roku 2013 do regionu trafiło ponad 40 mld USD [Japanese Trade 2015], czyniąc Azję drugim rynkiem dla przedsiębiorstw japońskich. Warto zauważyć, że rosnąca aktywność inwestycyjna Japonii w tym regionie jest zgodna z kierunkami prowadzonej przez nią polityki zagranicznej, w której od wielu dziesięcioleci podkreśla się dążenie tego kraju do zbudowania silnego azjatyckiego bloku ekonomicznego z Krajem Kwitnącej Wiśni jako liderem. Region Azji i Pacyfiku jest atrakcyjny także dla przedsiębiorstw amerykańskich czy europejskich, co czyni go miejscem lokalizacji wielu jednostek korporacji transnarodowych.

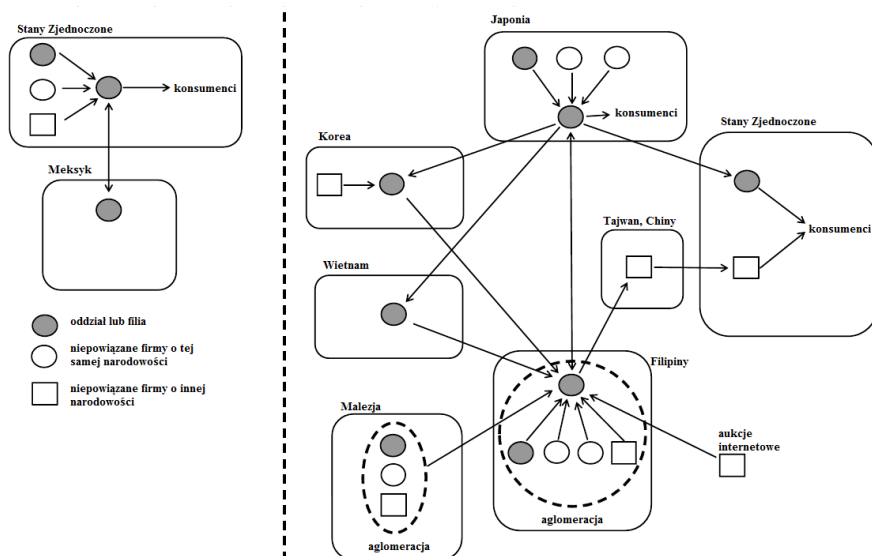
Korporacje transnarodowe (KTN), dążąc do osiągnięcia globalnej efektywności, dzielą swoje łańcuchy produkcji na poszczególne elementy i tworzą sieci produkcyjne w różnych krajach. Działalność ta wymaga niezwykle starannego sposobu zarządzania, bowiem elementy produkowane w różnych miejscach są następnie montowane w jeden wyrób finalny w kolejnej lokalizacji. Tworzenie sieci produkcyjnych jest wyraźnie widoczne w regionie Azji i Pacyfiku. Na region ten składają się kraje pozostające na różnym etapie rozwoju oraz dysponujące różnymi zasobami, stąd też odpowiednie skonfigurowanie łańcucha może być efektywne zarówno z punktu widzenia przedsiębiorstwa, jak i kraju, który staje się elementem większej grupy. Sieci produkcji są zatem tworzone nie tylko przez korporacje, które łączą swoje własne oddziały, lecz elementami sieci są także przedsiębiorstwa działające na rynku lokalnym, takie jak dostawcy, poddostawcy, firmy świadczące specjalistyczne usługi itd. [Borrus, Ernest i Haggard 2000, s. 1] Sieci pro-

dukcyjne tworzone są najczęściej przez korporacje o profilu technologicznym, włączając w to producentów maszyn i urządzeń elektrycznych, środków transportu, inżynierii precyzyjnej. Są również tworzone w branżach niewymagających znacznego zaangażowania technologicznego, takich jak np. przemysł tekstylny [Ando i Kimura 2005, s. 177–178].

1. Modele sieci produkcyjnych w regionie Azji i Pacyfiku

Modele funkcjonowania i zarządzania sieciami produkcyjnymi w Azji przybrały inny kształt niż sieci tworzone przez przedsiębiorstwa w innych regionach świata. Sieci produkcyjne i dystrybucyjne w Azji, szczególnie Azji Wschodniej są, według Ando i Kimury, najbardziej rozwinięte na świecie, co wynika z ich znaczenia dla każdej gospodarki badanego regionu, ich zasięgu (włączanie do sieci wielu krajów regionu) oraz stopnia zaawansowania i złożoności relacji wewnętrznych i zewnętrznych (*intra-firm* oraz *inter-firm*, tzw. *arm's-length*) [Ando i Kimura 2009, s. 4]. To właśnie charakter relacji odróżnia sieci tworzone przez korporacje amerykańskie i japońskie. Lewa część rysunku 1 przedstawia model konstrukcji sieci należących do korporacji amerykańskich, które tworzą filie lub oddziały w Meksyku. Transgraniczna współpraca między USA i Meksykiem (a także między USA i Kostaryką oraz firmami z Zachodniej i Wschodniej Europy) opiera się na prostych relacjach wewnątrz firmy, które dotyczą transakcji w obie strony między centralną jednostką w Stanach Zjednoczonych a filiami w Meksyku. Typowa ścieżka w sieci to transfer części i podzespołów z amerykańskiej centrali do meksykańskiej fabryki, ich dalsza obróbka i montaż w Meksyku, a następnie transport wyrobów gotowych do kraju macierzystego korporacji. Po przeciwnej stronie na rysunku 1 znajduje się przykład sieci japońskiej korporacji, która tworzy sieci oparte na bardziej skomplikowanych relacjach wewnątrz firmy oraz z firmami z jej otoczenia. Jednostka centralna współpracuje nie tylko z firmami, pozostającymi poza jej strukturą i jurysdykcją, lecz także, co bardziej komplikuje model, firmy te znajdują się w różnych krajach regionu [Kimura i Obashi 2011, s. 7]. W wybranych krajach firma centralna tworzy swoje własne filie lub oddziały, lecz w zdecydowanej większości korzysta z zasobów firm z nią niepowiązanych. Oddziały własne firmy przesyłają półprodukty do dalszej obróbki zarówno do bliźniaczych oddziałów, jak i firm zewnętrznych, tworząc tym samym ścisłą siatkę współpracy między wyspecjalizowanymi przedsiębiorstwami w regionie.

Azjatyckie sieci produkcyjne są o wiele bardziej skomplikowane w swojej budowie, co może również wynikać z procesów integracyjnych występujących w regionie Azji i Pacyfiku. Istniejące umowy bilateralne oraz tworzone większe bloki integracyjne (tzw. mega FTAs) mogą ułatwić proces konstruowania i rozwijania sieci produkcyjnych poprzez wprowadzanie ułatwień w przepływach dóbr i usług.

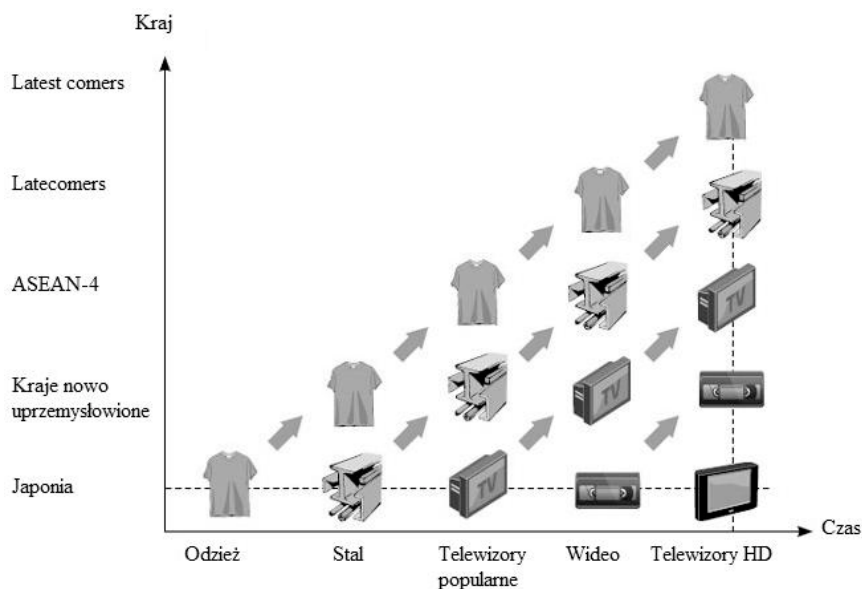
Rysunek 1. Modele sieci produkcyjnych korporacji amerykańskich i japońskich

Źródło: [Kimura i Obashi 2011, s. 7]

Podstawowe struktury sieciowe zostały stworzone w Japonii we wczesnych latach 80. XX wieku [Trade patterns 2011, s. 75]. We wczesnej fazie japońskie przedsiębiorstwa utworzyły sieci produkcyjne w krajach bogato wyposażonych w zasoby, takich jak Indonezja, Singapur czy Malezja. Kraje te mogły zapewnić Japonii czynniki niezbędne do dalszego rozwoju gospodarczego. W późniejszym okresie, dzięki zmianom zachodzącym w gospodarce światowej, kolejne kraje azjatyckie stały się atrakcyjne dla inwestorów zagranicznych. Japonia rozszerzyła zatem swoje sieci produkcyjne o kolejne kraje, takie jak Korea Południowa, Tajwan czy Tajlandia. Konsekwencją ekspansji japońskich sieci produkcyjnych było powstanie nowych przedsiębiorstw w krajach azjatyckich, które początkowo były dostawcami dla

japońskich korporacji, a z czasem stały się pełnoprawnymi partnerami biznesowymi i konkurentami. Doprowadziło to do sytuacji, w której do głosu doszły Chiny, i to one stały się centralnym ogniwem wielu sieci produkcyjnych w Azji i Pacyfiku.

Transformacja strukturalna gospodarek azjatyckich, przedstawiona na rysunku 2, związana jest z teorią szyku lotu dzikich gęsi, sformułowaną przez Akamatsu. Japonia, jako kraj najwyżej rozwinięty w badanym regionie, wraz z upływem czasu przechodziła od produkcji wyrobów o niskim stopniu zaawansowania technicznego do produkcji kapitałochłonnej o wysokich wymaganiach technologicznych. Podobnie postępowały kraje nowo uprzemysłowione, następnie ASEAN-4 oraz *latecomers* i *latest comers*. Państwa typu *latecomers* i *latest comers* to według Wierzbolowskiego „państwa, które w danym okresie historycznym podejmują z powodzeniem próbę wyrównania opóźnienia gospodarczego w stosunku do krajów uznanych za przodujące, co w efekcie prowadzi do zmiany pozycji zajmowanej przez te państwa na geopolitycznej mapie świata, w wyniku przechodzenia z obszarów zależności do obszarów dominacji” [Wierzbolowski 1996, s. 5].

Rysunek 2. Transformacja strukturalna gospodarek azjatyckich

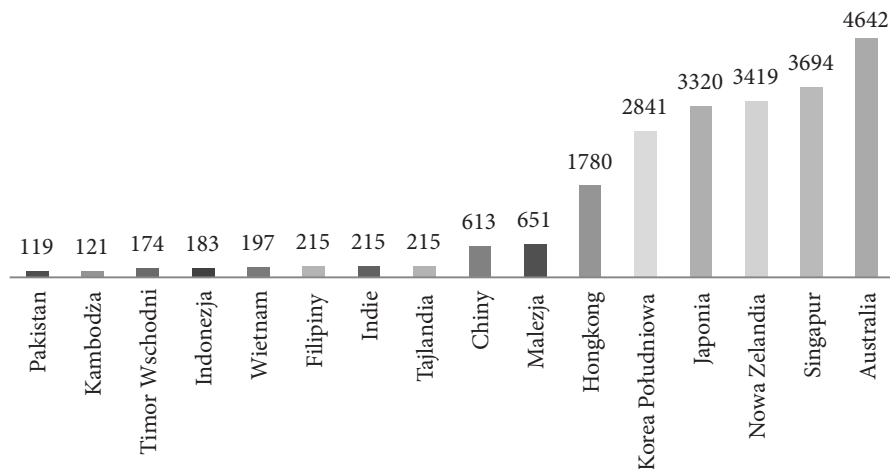
Zródło: [Transformation of Asia from a production base to a diversified market]

2. Atrakcyjność regionu a tworzenie sieci produkcyjnych

Region Azji i Pacyfiku jest atrakcyjny dla inwestorów tworzących sieci produkcyjne, a wynika to z wielu nakładających się na siebie czynników społecznych i ekonomicznych. Fundamentalnym miernikiem atrakcyjności jest zróżnicowanie płac występujące pomiędzy krajami regionu, co korzystnie wpływa na możliwości rozerwania łańcucha produkcji. Elementy wymagające wiedzy i innowacji są lokowane w wyżej rozwiniętych krajach badanego regionu, podczas gdy produkcja przenoszona jest do niżej rozwiniętych gospodarek azjatyckich, w których koszty pracy są zdecydowanie niższe niż w pozostałych krajach. Można stwierdzić, że to właśnie różnice w wysokości płac wpłynęły na gwałtowny rozwój sieci produkcyjnych w badanym regionie. Najniższe płace odnotowano w 2013 roku w Pakistanie, gdzie miesięczne wynagrodzenie nie przekroczyło kwoty 120 USD (rysunek 3). Poniżej 200 USD zarabiali pracownicy w Kambodży, Timorze Wschodnim, Indonezji i Wietnamie. Niewiele więcej niż 200 USD otrzymywali pracownicy na Filipinach, w Indiach oraz Tajlandii. Średnia płaca w Chinach przekroczyła w 2013 roku 615 USD, a w Malezji 650 USD. Znacznie wyższe płace odnotowano w krajach – tygrysach azjatyckich. Najwyższe wynagrodzenie otrzymują mieszkańcy Australii, gdzie średnia miesięczna płaca wyniosła 4,6 tys. USD.

Płace w rozwijających się krajach Azji i Pacyfiku pozostają na relatywnie niskim poziomie, czyniąc gospodarki narodowe konkurencyjnymi. Z drugiej jednak strony dynamika przyrostu płac jest znacznie większa niż w innych częściach świata. W okresie przed kryzysem 2008+ płace w Azji rosły w tempie przekraczającym 7%. W 2007 roku przyrost płac wyniósł 7,7%, podczas gdy średnia światowa wyniosła 3,1%. W 2010 roku wynagrodzenie w Azji wzrastało w tempie 6,3%, a wzrost zarobków na świecie na poziomie 2,2%. W 2013 roku azjatyckie wynagrodzenia nadal wzrastały bardzo dynamicznie i były o 6% wyższe rok do roku, podczas gdy średnia światowa wyniosła 2% [Global 2014, s.1]. Wzrost płac pozytywnie wpływa na zamożność społeczeństwa, które, z jednej strony, chce zarabiać więcej (co stanowi zagrożenie dla finansów przedsiębiorstw), lecz z drugiej strony rosną potrzeby konsumpcyjne (co natomiast może być czynnikiem wpływającym na rozwój sieci).

Kolejnymi czynnikami niezbędnymi do tworzenia sieci i wpływającymi na konkurencyjność regionu są: zasób siły roboczej, niskie koszty transakcyjne, gwałtowny rozwój ekonomiczny poszczególnych państw, potencjalny rynek odbiorców, a także istniejące w regionie korporacje transnarodowe.

Dane dla Kambodży i Indii pochodzą z 2012 roku, dla Timoru Wschodniego z 2010 roku

Rysunek 3. Średnie miesięczne wynagrodzenie w wybranych krajach Azji i Pacyfiku w 2013 roku w USD

Źródło: [Global 2014, s. 2]

Czynniki te wpływają na decyzje inwestycyjne inwestorów zagranicznych, którzy w badanym regionie lokują swoje jednostki produkcyjne. Filie lub oddziały tworzą nowe sieci produkcyjne lub włączają się do już istniejących, a tym samym przyczyniają się do silniejszych powiązań produkcyjnych między poszczególnymi krajami.

3. Sieci produkcji w wybranych branżach w Azji i Pacyfiku

Przedstawione powyżej przyczyny i modele tworzenia sieci produkcyjnych przez korporacje transnarodowe w regionie Azji i Pacyfiku sprawiły, że coraz więcej przedsiębiorstw międzynarodowych włącza badany region do swoich sieci. Jest to szczególnie widoczne na przykładzie branży motoryzacyjnej. Największy japoński producent samochodów, Toyota, stworzył sieć produkcyjną obejmującą swoim zasięgiem siedem krajów regionu. Technologia tworzona jest w Japonii, lecz produkcja podzespołów, części i elektroniki odbywa się w Indiach, Chinach, Tajlandii, Malezji, Indonezji, na Filipinach i Tajwanie [Cheewatrakoolpong, Sabhasri i Bunditwattanawong 2013, s. 32]. Budowa sieci produkcyjnej Toyoty wpisuje się w pełni w model sieci azjatyckiej, w której połączenia występują pomiędzy niezależnymi

firmami ulokowanymi w różnych krajach. Sieci produkcyjne są tworzone także przez inne firmy z branży motoryzacyjnej. Japońskie Denso produkuje swoje elementy i części do samochodów w sześciu krajach (Tajwan, Malezja, Indonezja, Tajlandia, Filipiny i Australia) oraz posiada oddział handlowy w Singapurze [Nag i De 2008, s. 8].

Dobrym przykładem na tworzenie sieci produkcyjnych według modelu azjatyckiego jest branża IT i produkcja dysków HDD w Tajlandii. Tajlandia stała się krajem wysoko wyspecjalizowanym w produkcji dysków HDD montowanych w większości komputerów światowych producentów elektroniki. Produkcja części do HDD oraz montaż odbywa się w Tajlandii, Malezji, Chinach, Singapurze i na Filipinach, przy czym to Tajlandia zarządza siecią produkcyjną oraz współpracą z firmami ze Stanów Zjednoczonych, Japonii czy Korei Południowej.

Ciekawym przykładem jest także branża odzieżowa, w której aktualnie tworzą się nowe sieci produkcyjne, a istniejące już zwiększają swój zasięg o kolejne kraje. Przemysł odzieżowy jest dobrze rozwinięty w wielu krajach regionu pozostających na niższym stopniu rozwoju gospodarczego. W ramach rozwoju krajów nowo uprzemysłowionych i strategią przechodzenia do produkcji wyrobów wymagających zaawansowanych technologii, inwestorzy zwrócili się w stronę takich krajów, jak Indie, Kambodża, Wietnam czy Bangladesz, gdzie koszty produkcji pozostają na niskim poziomie. Dzięki tym działaniom następuje rozwój produkcji w krajach, a sieci produkcyjne ulegają rozszerzeniu.

Zakończenie

Warunki ekonomiczne panujące w krajach badanego regionu, ich atrakcyjność inwestycyjna oraz decyzje lokalizacyjne zagranicznych korporacji transnarodowych doprowadziły do stworzenia zróżnicowanych modeli sieci produkcyjnych. Sieci te obejmują swoim zasięgiem większą liczbę krajów i przedsiębiorstw niż ma to miejsce w innych regionach świata. Procesy integracyjne w regionie Azji i Pacyfiku oparte są na wielu filarach społecznych i ekonomicznych, jednak istnienie silnych sieci produkcyjnych może dodatkowo pogłębiać lokalną integrację. KTN przenoszą do państw regionu swoje własne jednostki pozostające pod ich ścisłą kontrolą i wpływem, jak również włączają do swoich sieci już istniejące, lokalne przedsiębiorstwa, które pozostają niezależne pod względem prawnym od firmy zagranicznej, a które jednocześnie stają się elementem większego łańcucha międzynarodowego.

dowej produkcji. Korporacje funkcjonujące w regionie Azji i Pacyfiku poprzez włączanie lokalnych podmiotów do swoich sieci produkcyjnych przyczyniają się do pogłębienia procesów integracyjnych w badanym regionie. Zarówno przedsiębiorstwa, jak i państwa są połączone siecią, a działalność w sieci jest warunkiem dalszego ich rozwoju. To sprawia jednak, że państwa pozostające poza siecią są marginalizowane przez światowe korporacje. W badanym regionie państwa takie jak Japonia, Korea Południowa, Tajwan, Hongkong, Singapur, Malezja, Tajlandia czy Chiny mają ugruntowaną pozycję w regionalnych sieciach produkcyjnych. Pozostałe kraje regionu pozostają jednak poza główną siatką. Mowa tutaj o mniejszych krajach członkowskich ASEAN czy Indiach, które coraz częściej aspirują do grona państw objętych sieciami produkcyjnymi, szczególnie w sektorze odzieżowym. Włączenie tych państw do sieci może przynieść korzyści zarówno samym przedsiębiorstwom jak i gospodarkom regionu, co może być kolejnym krokiem w rozwoju badanego regionu.

Bibliografia

- Ando, M., Kimura, F., 2009, *Fragmentation in East Asia: Further Evidence*, ERIA Discussion Paper Series, ERIA-DP-2009-20, Jakarta.
- Ando, M., Kimura, F., 2005, *The Formation of International Production and Distribution Networks in East Asia*, w: Ito, T., Rose, A.K. (eds.), *International Trade in East Asia*, NBER – East Asia Seminar on Economics, vol. 14, University of Chicago Press, Chicago.
- Borras, M., Ernest, D., Haggard, S. (eds.), 2000, *International Production Networks in Asia, Rivalry or Riches?* Routledge, London.
- Bruegel, Ministry of Commerce of the People's Republic of China (MOFCOM), <http://bruegel.org/2015/06/chinas-outward-foreign-direct-investment/> [dostęp: 3.09.2015].
- Cheewatrakoolpong K., Sabhasri C., Bunditwattanawong N., 2013, *Impact of the ASEAN Economic Community on ASEAN Production Networks*, ADBI Working Paper Series, no. 409.
- Global Wage Report 2014/15, 2014, Asia and the Pacific Supplement, ILO Regional Office for Asia and the Pacific, Regional Economic and Social Analysis Unit, Bangkok.
- Japanese Trade and Investment Statistics, Japan External Trade Organization (JETRO), <http://www.jetro.go.jp/en/reports/statistics/> [dostęp: 10.09.2015].

- Kimura, F., Obashi, A., 2011, *Production Networks in East Asia: What We Know So Far*, ADBI Working Paper Series, no. 320, Tokio.
- Nag, B., De, D., 2008, *Integration of Small and Medium-sized Enterprises in International Production Networks: the Automotive Industry in Asia*, Macao Regional Knowledge Hub, Working Papers, no. 12.
- Transformation of Asia from a production base to a diversified market, <http://economists-pick-research.hktdc.com/business-news/article/Research-Articles/Transformation-of-Asia-from-a-production-base-to-a-diversified-market/rp/en/1/1X000000/1X09QNHM.htm#sthash.jsOOd84M.dpuf> [dostęp: 25.09.2015].
- Trade Patterns and Global Value Chains in East Asia: From Trade in Goods to Trade in Tasks*, 2011, IDE-JETRO and World Trade Organization, Geneva [dostęp: 18.08.2015].
- Wierzbołowski, J., 1996, *Metody osiągnięcia międzynarodowej konkurencyjności gospodarki w krajach typu Late-Comers. Wnioski dla Polski*, Instytut Rozwoju i Studiów Strategicznych, Warszawa.